

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNYEI MÚZEUMA

ANTON EINSLE, 1837

BÁRÓ VAY MIKLÓS ÉS FELESÉGE BÁRÓ ADELSHEIM JOHANNA
PORTRÉJA

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ

Készítette:
Nemessányi Klára
festő restaurátor-művész
2014.

Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeuma

Anton Einsle, 1837:

báró Vay Miklós és felesége báró Adelsheim Johanna portréja

Ltsz: E.1960.13 és 14.

olaj, vászon, kb. 52 x 67, ill. 52 x 67,5 cm

A két félalakos portré egy főúri házaspárt ábrázol.

A képek a Vay család hagyatékeként 1960-ban kerültek a sárospataki Múzeumba.

VAJAI VAY MIKLÓS BÁRÓ (1756 Zsolca, Borsod vm. – 1824 Pest) hadmérnök, műszerkészítő, dandártábornok, mecénás, utazó, országgyűlési követ, császári és királyi kamarás.

Tanulmányait 1762 után a sárospataki kollégiumban végezte, majd a leingrubeni hadmérnöki akadémián tanult. Ezt követően különböző várak helyreállítási munkálatait vezette. 1783-ban bárói címet kapott II. Józseftől, ennek köszönhetően a Vay-család protestáns ága is felemelkedett az arisztokrácia közé. II. József császár 1786-1788-ban nyugat-európai tanulmányútra küldte, melynek során megfordult Franciaországban, Hollandiában, Németországban és Angliában. Itt Ramsdennek, a kor egyik legkiválóbb műszerszerkesztőjének munkatársaként dolgozott. 1787-ben az optikai műszerszerkesztés terén elért eredményeiért a Royal Society beválasztotta tagjai sorába.

1788-ban hazajött és bekapcsolódott a törökök elleni osztrák örökösödési háborúba. Jobb szeme olyan súlyosan megsérült, hogy egy operációt követően megvakult. 1799-ben megnősült. Angliából Magyarországra hozott több korszerű eke, vető- és aratógép terveit, ezenfelül pedig egy fonógép modelljét. Angliából származó vetőgumókkal Szabolcsban meghonosította a burgonyát. 1804-től egészen haláláig volt a Tisza és Körös-vidék folyószabályozási királyi biztosa, valamint irányította és felügyelte a tiszántúli térképező és folyószabályozó mérnökök munkáját. Munkái kéziratban maradtak.¹

Vay Miklósné (vajai báróné), szül. báró Adelsheim Johanna, (1776. Pforzheim – 1863. Golop)

Özvegy báró Bucky Andrásné, azután Vay Miklós báró cs. kir. kamarás és dandár-tábornok neje. Németül írt és naplót hagyott hátra, melyet magyarul a Családi Kör közölt.² Németül a szerző nő leveleivel és költeményeivel Bécsben jelentek meg.³ Magyarul: Emlékek.⁴

¹ Kazinczy Ferenc, *Magyar Pantheon, Életrajzok és életrajzi jegyzetek*, kiad. Abafi Lajos, Bp., 1879., 266–278. és a [wikipedia.org/wiki/Vay_Miklós_\(hadmérnök\)](http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/v/v29445.htm) valamint <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/v/v29445.htm> alapján

² (1864. 10-14. sz.) Bene Ferenc bevezetésével

³ (Ism. Hölgyfutár 1864. II. 36. sz.).

⁴ Fordította Jókai Etelke, (Ism. Irod. Értesítő 22. sz., Fővárosi Lapok 274. sz. és Athenaeum Irodalmi Társulat Bp, 1888.

Fiuk Vajai **Vay Miklós** (1802 Alsószolca–1894 Budapest) báró, államférfi, főispán, főrendiházi elnök, koronaőr, országgyűlési képviselő politikus, református főgondnok, MTA igazgató tag. Unokájuk Vay Miklós szobrászművész.⁵

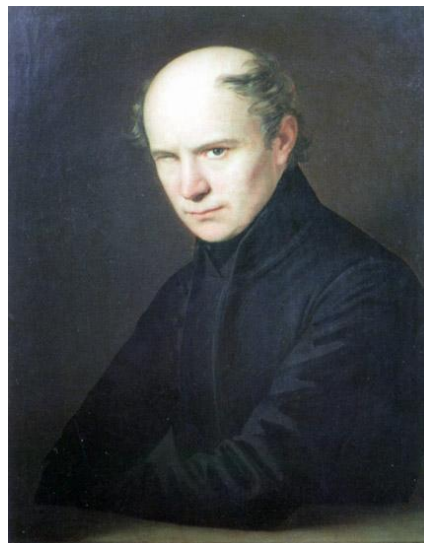
A festő: Anton Einsle neves osztrák biedermeier portréfestő volt. (1801. Bécs – 1871 Bécs)

13 éves korától a bécsi Akadémián tanult, József nádor udvari festőjeként sokszor megfordult Budán, de dolgozott Prágában is. Az arisztokrácia és I. Ferenc császár hivatalos festője. Leghíresebb magyar vonatkozású portréi: Kölcsey 1835 és Széchenyi 1835, Pyrker János 1846, MNG; Döbrentei Gábor 1835;⁶ Mérey Sándor 1838, Kiscelli Múzeum. A portréfestészet hagyományait mindenben követő, biztos kezű festő a bécsi biedermeier egyik Magyarországon is működő tagja volt, a műegyleti zsűri tagja volt, rendszeresen kiállított és bizonyára sok egyéb, eddig ismeretlen portrét hagyott hátra, a kor divatját kielégítő hivatalos portrék, vidéki képgalériák főúri megrendelői számára.⁷

Anton Einsle számunkra legbecselesebb festménye Kölcseyről készült, 1835-ben Bajza József felkérésére. A képre az 1836-os *Aurora* mellékletéhez volt szükség. A költő az országgyűlésről hazajövetült modellt Einsle festményéhez. A festményt azonban (technikai okok miatt) nem tudták közölni, a festményről készült metszettel pedig nem voltak megelégedve, ezért ekkor a portré nem is került közlésre. Az olajfestményt Bártfay László megvette Bajzáéktól, az ő hagyatékából került az MTA Tudós Klubjához⁸.

Mérey Sándor, 1838, Kiscelli Múzeum⁹

Kölcsey Ferenc, 1835, MTA

⁵ Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes. Vay Miklós báró (1756-1824); ELTE Eötvös Kiadó; Budapest, 2003; lásd még Szakály Orsolya, *A brit-magyar kapcsolatok egy ismeretlen fejezete, báró Vay Miklós londoni küldetése 1790-ben*, Századok, 2005/5, 1207–1232.

⁶ Művészeti Lexikon, Akadémiai Kiadó Budapest, 1965; 610. oldal.

⁷ Szvoboda Dománszky Gabriella: A magyar biedermeier. Corvina, 2011; 61 és 70. oldal

⁸ (http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/5.2/1982_097_099_csorba_sandor_kolcsey_ferenc.pdf)

⁹ http://dbpedia.org/page/Anton_Einsle

BÁRÓ VAY MIKLÓS ÉS FELESÉGE PORTRÉI

A sárospataki két félalakos főnemesi portré méretei nem voltak teljesen egyformák, a méretbeli különbség azonban csekély, a hölgy képe 1,5 cm-rel alacsonyabb. Ezt az a tény indokolhatja, hogy **nem egyszerre festette meg a képpárt**. Ebben az évben Johanna 51 éves volt, (1837) férje már 13 éve nem élt, ezért a két portré nem is készülhetett egyszerre. A korkülönbség kettejük közt 20 év volt, a képeken pedig inkább egykorúaknak látszanak. A báró portréja valószínűleg jóval korábban, 1815-18 táján készülhetett. A ruházat alapján a díszmagyar sajnos nem kormeghatározó viselet.

A szignók kérdésköre

A báró arcképén semmiféle jelzés nincs.

A női portrén **Einsle, 837, balra lent**. A kézírás írott betűi feltűnően fehérek. Az évszám belelóg abba a roncsolódott sávba, ahol a festékhiányba tömítés nélkül belefestettek. UV fényben vizsgálva egyértelművé vált, hogy a szignó nem eredeti, hiszen a javító festés felületén fekszik.

A szerzőség, stílus alapján azonban nem tűnik kétségbe vonhatónak, talán a családi levéltárban adatok is fellelhetők a képek keletkezésére vonatkozóan. Mindkét portré biztos, gyors kezű mesterre vall, jó minőségű munka. A női képmás viselettörténeti szempontból külön csemege. A báróné moarés selyemkendője és a csipkék megformálása bravúrosan egyszerű, szép

Összehasonlítva a két képet, Báró Vay Miklós arcképe sokkal jobb állapotú volt a feleségét ábrázoló párdarabjánál. A női portré állapota veszélyeztetett volt, teljes restaurálásra szorult, restaurálás nélkül hamarosan elpusztult volna.

A restaurálási terv mindkét kép helyreállításáról szólt, hiszen a házastársak portréit értelem szerűen mindenképpen együtt kell kezelni. Az NKA pályázaton elnyert támogatási összeg a megjelöltnek csak 39 %-a volt, a támogatási szerződésben kizárólag a báró Vay Miklós portré helyreállítását jelölték meg célul.

A báróné arcképének teljes restaurálását adományképpen végeztem el a Sárospataki Református Kollégium Gyűjteménye számára.

1. BÁRÓ VAY MIKLÓS PORTRÉJA

Átvételi állapot: A festékréteg erős kagylósodása figyelhető meg, amely a 19. századi olajképek eléggé általános jellemzője. A portré friss, biztos kezű munka, a festés szinte teljesen ép. A báró arcképét valószínűleg megtisztították a közelmúltban. (Dokumentáció nincsen.) Egész bizonyos, hogy semmilyen konzerválást nem kapott a vászon és a festékréteg. A **vakkeret** ékelhető, de gyenge, erősen rovarrágott és szétszáradt. A festővászon sűrű szövésű lenvászon. A **vászon** nem elég feszes, az **alapozás** a korra jellemzően magasabb olajtartalmú, a repedésháló ennek megfelelően nagyobb táblákra bontja a képet. A **festékréteg** azonban jól kötődik az alapozáshoz, nem pereg. A **lakkréteg** vastag, túlságosan fénylik, kissé elsárgult.

A kevés javítás, amit végeztek rajta, sajnos szakszerűtlen volt. A vászon hátoldalára két foltot ragasztottak fel viaszgyantával. A foltok kissé előrenyomódtak, a rajtuk lévő festésjavítás színe kissé eltérő. A festmény felső szélé hiányait nagyon csúnyán festették be, a javításhoz használt szín egyáltalán nem illeszkedett a kép háttérszínéhez. A tömítés sem volt megfelelő. A kép alján két helyen lehetett megfigyelni tömítés nélküli festékjavítást. Átfestés nem volt tapasztalható, a portré lényeges részein a festékréteg teljesen ép. UV fényben egyenetlenül eloszlott lakkréteg és a festés szemmel látható javításai rajzolódtak ki.

VAY MIKLÓSNÉ BÁRÓ ADELSHEIM JOHANNA PORTRÉJA

A női portré állagában a veszélyhelyzetet a kétrétegű alapozás és a rossz tárolási körülmények: a párás, nedves körülmények okozták. A szélei mentén – valószínűleg tartósan – nedvességet kapott, és a festékréteg sokhelyütt megbomlott és már korábban elpusztult.

A mozgó festéklemezek jelentős része már felvált, sokhelyütt a levegőben volt a festékréteg. A pergés a széleken intenzívebb volt, míg szerencsére a portré közepe viszonylag épen maradt. Korábbi javítások is észlelhetők voltak a széleken, különösen az alsó sávban, ahol eredeti festékréteg már egyáltalán nem volt.

A megbomlott részekenél szabad szemmel jól megfigyelhető volt a felbukkanó első, sárga alapozás, mellette az újabban felpergő fehér felület vált láthatóvá, amely a második alapozásréteg, ez a festékréteghez kötődik jobban. A kétrétegű alapozás általában komoly konzerválási feladatot jelent, ez esetben is így volt.

A jobb- és bal oldalon felfutó széleken a korábbi festékjavítás tömítés nélkül készült, olajfestékkel, közvetlenül a sárga alapozás felületére. Szándékos átfestés szabad szemmel nem volt látható, a javító szándék nyilvánvaló volt, a festés csak kicsit fedte le az eredeti széleket, hogy összeálljon a látvány.

A RESTAURÁLÁS MENETE

- Csomagolás, szállítás a saját műterembe
- Fotótechnikai vizsgálatok: az átvételi állapot rögzítése normál, sűrű és UV fényben
- A női portré teljes felületének ecseteléssel történő rögzítése (Medium for Consolidation, Lascaux)
- A festett felületek levédése japánpapírral, metilcellulózzal
- A vásznak lebontása a vakkeretről
- A hátoldalak megtisztítása, a foltok és a ragasztóanyagok teljes eltávolítása mechanikusan
- Új vakkeret készíttetése (csak a báró portréjához volt szükséges)
- A húzószélek megerősítése az eredetinel kissé vékonyabb vászonnal, BEVA 371 ragasztóval
- A vásznak ideiglenes feszítőkeretre helyezése
- Konzerválás: átítatás a hátoldal felől BEVA 371 kb. 35 %-os meleg oldatával. (A női portrét kétszer kellett beitatni és többször vasalni)
- A száradási idő után kézi bevasalás, prézelés
- A kagylósodás hosszan tartó kezelése hátoldal felőli nedvesítéssel, fokozatosan a feszítőkeretek kiékelésével, további vasalással
- Felfeszítés a vakkeretekre (a női portré magassági méretét megnöveltem a vakkeret vékony léccel való megoldásával)

- A védő leragasztás visszabontása a festményoldalról
- A festményekről a védő bevonatok leoldása szerves oldószerekkel
- Az eredeti festékréteg feltárása szerves oldószerekkel
- Tömítés enyves krétával, ecsetelve. Becsiszolás.
- Akvarell aláfestés
- Dammárlakk bevonat
- Retusálás Maimieri Restauro festékekkel
- Díszkeretbe helyezés, savmentes Múzeum karton hátoldali védelemmel ellátva.
- Visszaszállítás Sárospatakra
- Írásos-és fotódokumentáció elkészítése 1 eredeti példányban.

Díszkeret

A portrépár méltó bemutatáshoz a korban és stílusban képekhez illő egyforma díszkeretek készíttetése elkerülhetetlen volt.

Dobesch Pál faszobrász készítette el az egyedi tervezésű, több lépcsőben profilozott fenyő kereteket, amelyek 7 cm szélesek, belső pálcájuk metálozott.

Utógondozás

A festményeket közvetlen napfény nem érheti, a portalanítást csak szárazon, finom eszközökkel lehet végezni. A nedves törölgetés a képek és a keret állapotát is veszélyezteti. Törekedni kell a lehetőleg állandó klíma biztosítására. (Az optimális 15-20°C és 50 % relatív légnedvesség tartalom.)

A restaurálást és a dokumentációt készítette:

Budapest, 2014. március 30.

Nemessányi Klára

okl. festőrestaurátor-művész

Magyar Restaurátorok Egyesülete névj.sz: F1-247

1. Átvételi állapot **VAY MIKLÓS BÁRÓ PORTRÉJA**
3. Átvételi állapot, sűrű fényben

2. A vászon hátoldala
4. UV fényben az egyenetlen lakk látható

5. A BEVA oldattal konzervált kép feszítőkereten, az új húzószéllal.
A metilcellulózisos japánpapír levédés leoldása közben.

6. A konzervált, tisztított, tömített állapotú festmény

7. A kép sérült részlete átvételkor. Tömés nélküli olajfestéssel készült javítás.

8. Kész állapot

9. Átvételi állapot, súrló felvétel: a kagylósodás jelentős

10. Kész állapot

11. A restaurált festmény

12. Az új díszkeretbe helyezett portré

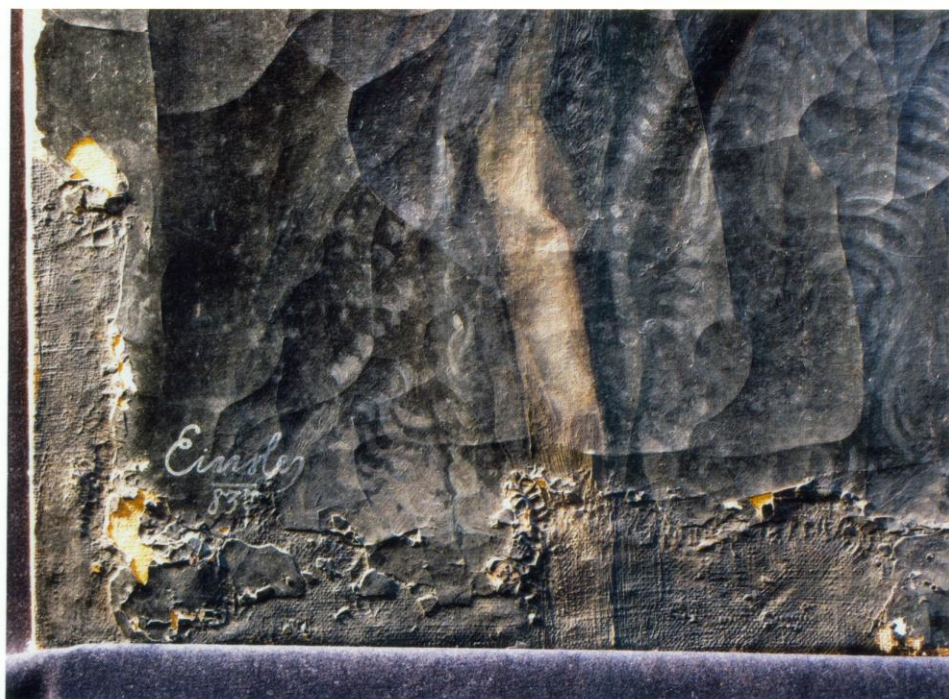
1. Átvételi állapot **BÁRÓ ADELSHEIM JOHANNA**

2. A vászon hátoldala

3. Átvételi állapot, sűrű fényben

4. UV fényben az egyenetlen lakk és javítások láthatóak

5. Átvételi állapot, sűrű felvétel a hiányos bal alsó sarokról, a hamis szignóval

6. UV fényben jól látható, hogy a javító festés felületén van a jelzés. A javítás sötétebb

7. Konzervált, feltárt állapot, súrló felvétel a hiányos bal alsó sarokról, a szignó leoldódott a javító festéssel együtt.

8. A bal alsó sarok restaurálás után

ÁTVÉTELI

KONZERVÁLT

KÉSZ
ÁLLAPOT

12. A kép hiányos felső része. Jól látszik a sárga első alapozás. A festékréteg a levegő

13. A jobb felső sarok jellemző sérülésekkel. Erősen kagylós a festékréteg.

14. .A konzervált kép tisztítva, feltárás után.

15. Tömítés után

16. A kép felső részén jól látható a húzószél egy részével megnövelt képméret

17. Átvételi állapot súrló fényben
19..Tömítés után

18. Konzervált, tiszta állapot
20. Retusált, kész állapotban a kép részlete

21. A restaurált portré

22. Az új díszkeretbe helyezett festmény

- A védő leragasztás visszabontása a festményoldalról
- A festményekről a védő bevonatok leoldása szerves oldószerekkel
- Az eredeti festékréteg feltárása szerves oldószerekkel
- Tömítés enyves krétával, ecsetelve. Becsiszolás.
- Akvarell aláfestés
- Dammárlakk bevonat
- Retusálás Maimieri Restauro festékekkel
- Díszkeretbe helyezés, savmentes Múzeum karton hátoldali védelemmel ellátva.
- Visszaszállítás Sárospatakra
- Írásos-és fotódokumentáció elkészítése 1 eredeti példányban.

Díszkeret

A portrét méltó bemutatáshoz a korban és stílusban képekhez illő egyforma díszkeretek készíttetése elkerülhetetlen volt.

Dobesch Pál faszobrász készítette el az egyedi tervezésű, több lépcsőben profilozott fenyő kereteket, amelyek 7 cm szélesek, belső pálcájuk metálozott.

Utógondozás

A festményeket közvetlen napfény nem érheti, a portalanítást csak szárazon, finom eszközökkel lehet végezni. A nedves törölgetés a képek és a keret állapotát is veszélyezteti. Törekedni kell a lehetőleg állandó klíma biztosítására. (Az optimális 15-20°C és 50 % relatív légnedvesség tartalom.)

A restaurálást és a dokumentációt készítette:

Budapest, 2014. március 30.

Nemessányi Klára

okl. festőrestaurátor-művész

Magyar Restaurátorok Egyesülete névj.sz: F1-247

A támogatott tevékenység megvalósításának szakmai vonatkozásai, tapasztalatai és a megvalósítás eredményességének elemzése

BÁRÓ VAY MIKLÓS ÉS FELESÉGE BÁRÓ ADELSHEIM JOHANNA PORTRÉJA

Leltári szám: E.1960.13 Vay Miklós olaj, vászon, 52x67 cm
E.1960.14. Adelsheim Johanna olaj, vászon 52x67,5 cm.

Pályázati azonosító: 3560/00141

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeumának képzőművészeti anyagában lévő arcképek kiemelt értéket hordoznak. Ezek között fontos helyet foglalnak el a Református Kollégium tanáiról és patrónusairól készített portrék: festmények, rajzok, metszetek. Iskolánk múltját, hagyományaink részét képezik. Báró Vay Miklós dandártábornok, hadmérnök és feleségének a portréja ezek közé tartozik.

Vay Miklós (1756-1824) tanulmányait a sárospataki kollégiumban kezdte, ezt követően a leingrubeni hadmérnöki akadémián folytatta. Nyugat-európai körútja során megfordult Franciaországban, Hollandiában, Németországban és Angliában. A szigetországban Ramsden mellett dolgozott és innen értékes fizikai eszközökkel tért haza, ezek közül ma is őrzünk tárgyakat a múzeum fizikai gyűjteményében. A Vay család levéltári hagyatéka bekerült a Tudományos Gyűjtemények Levéltárába és ma is a kutatók rendelkezésére áll. Vay Miklós és felesége egyházának és a Sárospataki Református Kollégiumnak jeles patrónusa volt. Adelsheim Johanna németül írt naplót, melyet magyarra fordítottak. A feleség húsz évvel volt fiatalabb a férjénél. A két portrét nem egy időben készítették. A leltárkönyv szerint mind a két portrét Anton Einsle a kor neves osztrák biedermeier festője készítette.

Mind a két portré restaurálására pályáztunk, nyertes viszont a Vay Miklós festmény lett. Köszönetünket fejezzük ki Nemessányi Klára festő restaurátor-művésznek, aki mindkét arisztokrata portré restaurálását elvégezte.

Báró Vay Miklós és felesége portréját a Sárospataki Református Teológiai Akadémián állítottuk ki, méltó helyre került és sok diák, tanár, látogató csodálja. A restaurált és új keretekkel ellátott festmények méltó helyre kerültek. A portrékkal kapcsolatos dokumentumok a www.patakcollege.hu című honlapon a restaurálások menüpontban találhatóak meg.

Sárospatak, 2014. május 22.

Pocsainé dr. Eperjesi Eszter
Pocsainé dr. Eperjesi Eszter
múzeumigazgató

